

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

С.В. Веремієнко, ст. викл. кафедри історії та теорії держави і права, конституційного та адміністративного права

Чернігівський державний технологічний університет

Крім забезпечення позитивного регулювання екологічних відносин, держава також змушена створювати норми, які передбачають можливість застосування заходів відповідальності до суб'єктів – фізичних та юридичних осіб за порушення або ж невиконання вимог екологічного

законодавства. Таким чином, питання юридичної відповідальності за екологічні правопорушення є актуальним напрямком дослідження у вітчизняній правовій доктрині.

Притягнення особи до відповідальності за вчинення екологічного правопорушення можливе за наявності таких елементів:

1. Мають існувати акти законодавства, які б передбачали склади екологічних правопорушень, тобто визначали, які саме дії визнаються протиправними, такими, що заслуговують на покарання. Необхідно відзначити, що керуючись загальноправовим принципом „дозволено все, що прямо не заборонено законом”, до протиправних можуть належати виключно діяння, які визначені як правопорушення. Порушення ж регулятивної норми, яке не передбачає можливості застосування санкції, не є правопорушенням, а тому не може тягнути за собою застосування заходів відповідальності.

2. Правопорушення має бути вчинене тим суб'єктом, який може бути притягнений до відповідальності. Вчинення протиправного діяння неналежним суб'єктом (наприклад, неповнолітнім, неосудним, а так само вчинення його у стані крайньої необхідності або необхідної оборони) виключає можливість застосування санкцій.

3. Визнання об'єктивно протиправного діяння правопорушенням.

4. Наявність вини особи, яка вчинила правопорушення, тобто усвідомлення протиправності своїх діянь та їх негативних наслідків. Проте необхідно відзначити, що таке розуміння вини може бути застосоване виключно до фізичних осіб – людей. Що ж стосується юридичних осіб, то поняття їх вини не закріплене в законодавстві, що викликає певні труднощі при вирішенні питання про їх відповідальність.

5. Під час вчинення правопорушення посягання має здійснюватися на об'єкт, який визнаний законодавцем як такий, що підлягає правовій охороні.

Відповідно до п. 22 ст. 92 Конституції України [1] за порушення екологічних норм, правил, вимог може бути застосована виключно адміністративна, цивільна, кримінальна чи дисциплінарна відповідальність.

Дисциплінарні стягнення застосовуються до осіб за порушення їх трудових обов'язків, визначених у законах, нормативних актах, посадових інструкціях, якщо їхні діяння не містять складу адміністративного проступку або кримінального злочину.

Цивільно-правова або ж майнова відповідальність полягає у відшкодуванні заподіяної екологічної шкоди. Особливістю цього виду відповідальності є те, що шкода, завдана екологічним правопорушенням, відшкодовується незалежно від застосування інших видів юридичної відповідальності.

Адміністративна відповідальність являє собою застосування уповноваженими органами і посадовими особами адміністративних стягнень до суб'єктів, винних у вчиненні адміністративного проступку в галузі природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Ця відповідальність є оперативним засобом впливу на правопорушників, оскільки застосовується вона в позасудовому (адміністративному) або судовому порядку. Така відповідальність передбачається Кодексом України про адміністративні правопорушення [2]. Особливістю такого виду відповідальності є те, що збитки, завдані екологічним адміністративним правопорушенням, не підраховуються. Відповідні статті Кодексу передбачають можливість застосування одного з таких видів стягнень, як штраф, попередження, конфіскація предметів, які були знаряддям правопорушення, конфіскації грошей, отриманих внаслідок вчинення правопорушення, позбавлення права полювання.

Найбільш поширеним адміністративним стягненням у галузі охорони природи є штраф. Максимальна та мінімальна сума адміністративного штрафу визначається відповідними статтями Кодексу, при цьому реально завдані збитки не враховуються. Все це змушує, порушуючи загальноправовий принцип „не двічі за одне”, застосовувати до винних суб'єктів одночасно заходи і адміністративної, і маймової відповідальності.

Найбільш легким видом адміністративних санкцій є застосування попередження, яке становить собою негативну реакцію держави на факт вчинення правопорушення та виноситься у письмовій формі. Цей вид санкцій може бути застосований за незначні правопорушення [3, с.15]. Переконані, що незначних екологічних правопорушень не буває, особливо в умовах глобалізації екологічних проблем. Тому вважаємо за доцільне виключити таку санкцію із відповідних статей Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відзначимо, що виключення попередження з числа адміністративних санкцій за вчинення екологічного правопорушення дозволить не лише власне посилити відповідальність правопорушників, але й зменшить поле для зловживань суб'єктами, які накладають відповідні стягнення.

За порушення екологічного законодавства кримінальна відповідальність застосовується тільки судами за вчинення злочинів проти довкілля, які передбачені розділом 8 Кримінального кодексу України [4]. Застосування заходів кримінальної відповідальності не звільняє винуватих суб'єктів від відшкодування матеріальної шкоди. Закріплення цього принципу передбачено ст. 66 Конституції України [1].

Аналіз інституту юридичної відповідальності за екологічні правопорушення дає підстави зробити висновок про її неефективність, що, на нашу думку, має кілька причин:

1. “Споживацьке” ставлення громадян до навколишнього природного середовища, відсутність екологічної культури.

2. Відсутність загальнодержавної політики, спрямованої на забезпечення охорони та відтворення природних ресурсів, їх економного та виваженого використання. Переконані, що державна політика в означеному напрямі має будуватися таким чином, щоб сформувані у свідомості громадян шанобливе ставлення до навколишнього природного середовища шляхом пояснення, вирішення практичних ситуацій, забезпечення здійснення контролю тощо.

3. Невідповідність санкцій за порушення еколого-правових норм реальним збиткам, що завдаються під час вчинення екологічних правопорушень, що дозволяє систематично сплачувати штрафи й при цьому постійно повторювати вчинення правопорушень. Відсутність методики визначення розміру шкоди за екологічні правопорушення фактично не дозволяє застосовувати реальних санкцій за відповідні протиправні дії. Це створює ілюзію фактичної безкарності та негативно позначається на забезпеченні охорони навколишнього природного середовища. Доречно підтримати точку зору тих дослідників, які вважають, що кожне наступне правопорушення має тягнути за собою застосування прогресивних санкцій. Так, якщо порушник за перше правопорушення заплатив 50 гривень штрафу, то вже за друге ця сума має складати 100 гривень, за третє – 200 і т. д. [5, с. 196].

4. Вибіркове здійснення екологічного моніторингу, а також нагляду й контролю, що дозволяє виявляти лише незначну частину екологічних правопорушень. Екологічні правопорушення мають глобальний характер. Це означає, що Україна несе відповідальність перед світовою спільнотою за ті екологічні проблеми, що мають місце на її території. У зв'язку з цим доцільно було б забезпечувати більш детальний державний нагляд і активізувати громадський контроль в екологічній сфері.

5. Неузгодженість законодавчих норм, зокрема норм Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Лісового, Водного кодексів України та вимог Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”, які передбачають можливість та порядок притягнення до відповідальності за вчинення екологічних правопорушень, що дозволяє ухилятися від відповідальності.

6. Спростити та прискорити порядок розгляду й вирішення справ у судах, предметом розгляду яких є екологічні правопорушення та зло-

чини шляхом визначення їх як справ першочергового значення. Це дозволить не розтягувати процес у часі та сприятиме усвідомленню винними того, що за правопорушенням неминуче та швидко настане покарання.

Таким чином, відповідальність за екологічні правопорушення передбачає можливість застосування до вищої особи залежно від характеру, виду, сфери, розміру завданих збитків та інших обставин вчинюваного екологічного правопорушення адміністративних, дисциплінарних, кримінальних та цивільних санкцій.

Відповідальність за екологічні правопорушення – це застосування визначеного державою порядку накладення на правопорушників санкцій – заходів впливу на особу, що тягнуть за собою несприятливі, обтяжуючі наслідки морального чи матеріального характеру.

Список використаних джерел: 1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. 2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практичний коментар / Р. А. Каложний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2007. – 781 с. 3. Шемшученко Ю. С. Административная ответственность в области охраны окружающей среды / Ю. С. Шемшученко. – К.: Знання, 1987. – 48 с. 4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. – 4-е вид., переробл. та доповн. – К.: А.С.К., 2005. – 848 с. 5. Шестак Л. В. Адміністративне право: навчальний посібник / Л. В. Шестак. – Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. – 256 с.